

8. Pylypiv I. V. Greko-katoly'cz'ka cerkva v suspil'no-politychnomu zhy'tti Svidnoyi Galy'chy'ny' (1918–1939 rr.) : monografiya / I. V. Pylypiv. – Ternopil' : Ekonomichna dumka TNEU, 2011. – 440 s.

9. Stocz'ky'j Ya. Ukrayins'ka Greko-Katoly'ka Cerkva i religijne stanovy'shhe na Ternopil'shhy'ni (1946–1989 rr.). – Ternopil' : Pidruchny'ky' i posibny'ky', 2003. – 432 s.

10. Skochy'lyas I. Administraty'vno-tery'torial'ny'j ustrij L'viv's'koyi yeparxiyi v pershij polovy'ni XVIII st.: mezhi yeparxiyi, podil na ofical'ty' ta dekanaty' (sproba kartografuvannya) // Kartografiya ta istoriya Ukrainy'. – L'viv – Ky'yiv – N'yu-Jork, 2000. – S. 149–169.

11. Stempy'en' S. Organizaciya ta tery'torial'na struktura Peremy's'koyi greko-katoly'cz'koyi yeparxiyi za vlady'cztva yepy'skopa Josafata (Kocy'lovs'kogo) ChSVV (1917–1946) // Peremy'shl' i peremy's'ka zemlya protyagom vikiv z insty'tuciyi. Zbirny'k naukovy'x prac' ta materialiv mizhnarodnoyi naukovoyi konferenciyi. Peremy'shl', 11–13 kvitnya 2002 r. – Peremy'shl'–L'viv, 2003. – S. 195–234.

12. Fedoriv Yu. o. d-r. Organizacijna struktura Ukrayins'koyi Cerkvy' / NTSh v Kanadi. – Toronto, 1990. – 210 s.

13. My'tropol'y't Andrej Shepty'cz'ky'j: Zhy'ttya i diyal'nist' : Dokumenty' i materialy' (1899–1944). T. 1: Cerkva i Cerkovna yednist'. – L'viv: Svichado, 1995. – 524 s.

14. Gajkovs'ky'j M. GKCh v chasy' my'tropol'y'tuvannya Andrey Shepty'cz'kogo / M.Gajkovs'ky'j // Ky'yivs'ka Cerkva. – 2001. – № 2–3. – S. 32–48.

15. Fedoriv Yu. Istoriya cerkvy' v Ukrayini: repy'ntne vy'dannya / Yu. Fedoriv. – L. : Vy'davny'chy'j viddil "Svichado", 2001. – 362 s.

16. Shematy'zm vsego kly'ra greko-katoly'cz'koyi yeparxiyi Stany'slavivs'koyi na rik Bozhy'j 1925. Richny'k XXX. – Stanislav: Nakladom kly'ra yeparxial'nogo duxovenstva, 1925. – XXXII + 325 s.

17. Shematy'zm greko-katoly'cz'kogo duxovenstva zlucheny'x yeparxij Peremy's'koyi, Sambirs'koyi, Syanicz'koyi na rik Bozhy'j 1924. – Peremy'shl' : Vidby'to v pechatni greko-katol. Kapituly', 1923. – 117 s.

18. Shematy'zm greko-katoly'cz'kogo duxovenstava zlucheny'x yeparxij Peremy's'koyi, Sambirs'koyi, Syanicz'koyi na rik Bozhy'j 1937. – Peremy'shl' : Nakladom greko-katol. Kapituly', 1937. – 164 s.

19. Blazhejovs'ky'j D. Istory'chny'j shematy'zm L'viv's'koyi arxiyeparxiyi (1832–1944). T. 1: Administraciya i paroxiyyi / D. Blazhejovs'ky'j. – L'viv; K. : Akademiya, 2004. – 1004 s. ; T. 2: Duxovenstvo i religijni zgromadzhennya. – L'viv; K. : Akademiya, 2004. – 570 s. – Tekst: angl.

20. Blazhejovs'ky'j D. Istory'chny'j shematy'zm Peremy's'koyi yeparxiyi z vkladchennym Apostol's'koyi Administraty' Lemkivshhy'ny' (1828–1939) / D. Blazhejovs'ky'j. – L'viv : Kamenyar, 1995. – 1008 s. – Tekst: angl.

21. Paul J. Best. Apostolska Administracija Lemkowszczyzny (1934–1944) / Paul J. Best // Polska – Ukraina: 1000 lat sasiedztwa. T. 4: Katolickie Unie Kościelne w Europie Środkowej i Wschodniej – idea a rzeczywistość / red. S. Stepnia. – Przemyśl, 1998. – S. 240–254.

22. Blazhejovs'ky'j D. Istory'chny'j shematy'zm Stany'slavivs'koyi (Ivano-Frankivs'koyi) yeparxiyi vid yiyi zasnuvannya do pochatku Drugoyi svitovoyi vijny' (1885–1938) / D. Blazhejovs'ky'j. – L'viv : Misioner, 2002. – 450 s. – Tekst: angl.

23. Dy'my'd M. Yepy'skop Ky'yivs'koyi Cerkvy' (1589–1891) / M. Dy'my'd. – L'viv : LBA, In-t kanonichnogo prava, 2000.

24. Chy'nnosty' i rishennya ruskogo provincial'nogo Sobora v Galy'chy'ni odbuvshegosya v L'vovi v roci 1891. – L'viv : Nakladom My'tropol'y'chogo Ordy'nariatu, Iz ty'pografii Stavropigij's'kogo In-ta, 1896. – 272 s.

25. Delyaty'ns'ky'j R. Istoriya Stanislavivs'koyi yeparxiyi (1885–1900 rr.) / R. Delyaty'ns'ky'j. – Ivano-Frankivs'k : Nova zorya, 2001. – 96 s.

26. Stepanyuk G. Organizacijna budova Galy'cz'ko-L'viv's'koyi my'tropolii UGKCz u mizhvoyenny'j period / G. Stepanyuk // Istoriya religij v Ukrayini: Materialy' X mizhnar. konf. (L'viv, 16–19 trav. 2000 r.). – L'viv, 2000. – Kn. 1. – S. 354–355.

27. Patry'lo I. Nary's istoriyi Galy'cz'koyi provinciyi ChSVV / I. Patry'lo // Nary's istoriyi Vasy'liyans'kogo Chy'nu Svyatogo Josafata. – Ry'm : Vy'd-vo oo. Vasy'liyan, 1992.

28. Derzhavny'j arxiv L'viv's'koyi oblasti. – F. 1. L'viv's'ke vovevodstvo. 1921–1939 rr. – Op. 1. – Spr. 611. Pro kil'kist' kosteliv i cerkov, yaki kory'stuvaly'sya pravom patronatu. Iz ly'stuvannya z Ministerstvom virospovidan' i gromads'koyi osvity'. 1919–1921 rr. – 55 ark.

29. Shematy'zm greko-katoly'cz'kogo duxovenstva Apostol's'koyi Administraciyi Lemkivshhy'ny'. – L'viv : Nakladom Ap. Administraciyi Lemkivshhy'ny', 1936. – 178 s.

Pylypiv I. V., Doctorate in history, professor, department head of humanities and fundamental sciences in Ivano-Frankivsk educational-scientific institute of management of Ternopil Economic National University (Ukraine, Ivano-Frankivsk), ipylypiv@gmail.com

Goran T. A., research associate in the department of history of Ukraine in Precarpathian National University named after V. Stefanyk (Ukraine, Ivano-Frankivsk), tanja.tanichka@mail.ru

Organizational structure of Peremishl Greek-Catholic diocese in the period between two world wars

This article examines the development and establishment of the administrative-territorial structure of Peremishl diocese of Greek-Catholic church during second Rich Pospolyta in the period between two world wars. The aim of the article is to analyze the administrative functions of the bishop and other structures on all levels of administration as well as any changes in the administrative-territorial set-up for Peremishl diocese during this period. Based on the documents and the analysis of modern historical documents, we analyze the influence of the societal-political processes in Galizia in the development of this diocese. We demonstrate the creation of a separate administrative structure in 1934 as the Apostolic administration of Lemkivchyna, which was excluded from the jurisdiction of the Peremishl bishop Y. Kozilovskoho and had a negative impact on the further development of the diocese. We analyze the role of these structures in the management with the focus on such elements as cathedral capitula, bishop's consistory, bishops' court, priests governance, Greek-catholic educational institutions. With this goal, we will use modern scientific approaches and methods for analysis.

Keywords: Greek-catholic church, bishop, diocese, priests, seminary, monastery, church.

Пилипів І. В., доктор історических наук, професор, завідуючий кафедрою гуманітарних і фундаментальних дисциплін, Івано-Франківський університет менеджменту Тернопільського національного економічного університету (Україна, Івано-Франківськ), ipylypiv@gmail.com

Горан Т. А., соискатель кафедры истории Украины, Прикарпатский национальный университет им. Стефаника (Україна, Івано-Франківськ), tanja.tanichka@mail.ru

Организационная структура Перемышльскоггреко-католической епархии в период между двумя мировыми войнами

Раскрывается развитие и становление административно-территориальной структуры Перемышльског епархии Греко-католической церкви во Второй Речи Посполитой в период между двумя мировыми войнами.

Целью исследования является анализ управленческо-административных функций епископа и низовых структур на всех уровнях епархиального управления и изменений в административно-территориальном устройстве Перемышльског епархии в исследуемый период.

На основе документов и анализа современной историографии сделан анализ влияния общественно-политических процессов в Галичине на развитие епархии. Отмечается, что образование в 1934 году отдельной административной единицы Апостольской администрации Лемковщины, которая была исключена изпод юрисдикции перемышльског епископа Й. Коциловског негативно сказалося на дальнейшем развитии епархии. Проанализирована роль таких структур управления как кафедральная капитула, епископская консистория, епархиальный суд, деканаты, греко-католические учебные заведения. С этой целью использованы современные научно-методологические приемы и методы исследования.

Ключевые слова: Греко-католическая церковь, митрополия, епархия, епископ, деканаты, приходы, духовная семинария, монастыри.

* * *

УДК 93"192-3":336.27(477)

Нікітенко К. В.

доктор історических наук,
завідувач кафедри менеджменту мистецтва,
Львівська національна академія мистецтва
(Україна, Львів), pickn@i.ua

КРЕДИТНО-БАНКІВСЬКА ПОЛІТИКА РАДЯНСЬКОЇ ВЛАДИ В УРСР МІЖВОЄННОЇ ДОБИ: В ОСНОВІ КЛАСОВИЙ ПІДХІД

Проаналізована кредитно-банківська політика радянської влади. Охарактеризовано процес трансформації банківської системи в умовах підрадянського суспільства, а також розглянуті заходи, скеровані на перетворення фінансових установ на підконтрольну, залежну від суто кон'юнктурних політичних рішень складову тоталітарної системи.

Ключові слова: банківська система, кредит, фінансово-кредитна політика, тоталітаризм.

Сучасне суспільство неможливо уявити без розвинутої, ефективно працюючої кредитно-банківської системи. Банківське регулювання економічних процесів, кредитування господарського комплексу є важливими складовими стабільного функціонування національної економіки. У сучасних умовах, коли перед економікою України стоїть надзвичайно складне завдання – виходу з економічної кризи, урахування свого власного історичного досвіду набуває не тільки теоретичного, але й конкретно практичного значення. Такий безцінний досвід відбудови господарства країна отримала у 1920–1930-ті рр., що стали періодом рішучих і масштабних соціально-економічних трансформацій. Причому, питання функціонування банківської системи, як одного із ключових важелів керівництва країною для правлячої партії було одним із найважливіших. Втім, всебічний критичний аналіз подій того періоду: відродження дієздатної банківської системи після її знищення за часів воєнного комунізму, а потім складного і докорінного її переродження, пристосування-вживання в умовах командно-адміністративної системи управління “по-сталінські” фактично залишається напівзабутим, проігнорованим під час сучасного економічного реформування.

Проблематика міжвоєнної доби має своїх знаних дослідників. Аналізу соціально-політичної ситуації в Україні присвятили свої розвідки Ю. Волосник, С. Кульчицький, В. Литвин, В. Марочко, А. Морозов, О. Пиріг, О. Реєнт, І. Коляда та ін. [1]. Питання ж кредитування господарства, аналіз особливостей і принципів, які були покладені в його основу, а також особливості функціонування банківської системи, переродження кредитних інституцій в умовах підрадянської України не були розглянуті з достатньою повнотою, що й обумовило необхідність більш детального та всебічного вивчення.

Метою статті є дослідження кредитно-банківської політики радянської влади в умовах міжвоєнного періоду.

Завданням є аналіз характерних особливостей і принципів функціонування кредитних установ в УРСР.

Джерельну базу складає комплекс архівних і господарських матеріалів і документів; економічна звітність; твори теоретиків партії; матеріали з'їздів, конференцій і пленумів Комуністичної партії; документи виконавчих і законодавчих органів влади, а також періодичні видання міжвоєнних часів.

Поразка національно-визвольних змагань, втрата власної державності, політико-соціальні експерименти “воєнного комунізму” дорого коштували Україні. На початок 1920-х рр. господарство було практично знищеним, в країні вирувала глибока криза, промисловий комплекс стояв на порозі повного колапсу. На селі повстанські загони зі зброєю у руках виступали проти радянської влади. В містах на дефіцит перетворилися навіть товари першої потреби. Харківська, Одеська та деякі інші губернії звітували про неможливість забезпечити хлібом навіть найбільші підприємства та про “найтяжчий відчай” трудівників [2, с. 120, 144].

Отже, пряма загроза втратити владу змусила правлячу партію на певний час відступити від “воєнно-комуністичних” методів керування. Так, наприкінці 1921 р. розпочався процес “реабілітації” фінансово-

банківської системи, яка із встановленням радянської влади фактично була знищеною (причиною стало цілком утопічне переконання більшовиків у “непотрібності грошей” в умовах нового суспільства).

Під тиском обставин правляча партія відмовилася від застарілих поглядів на фінанси як на несумісне із соціалізмом явище, що було зафіксовано декретом ВЦВК від 10 жовтня 1921 р. “Про заходи щодо впорядкування фінансового господарства” [3, с. 257–260]. Було визнано помилковість фінансової політики попереднього періоду, коли всі господарські проблеми намагалися вирішувати лише неконтрольованою емісією. Скорочення, а потім і зупинення паперово-грошової емісії, яка призводила до нечуваної інфляції (звідси глибока економічна криза доповнювалася бюджетним дефіцитом, який сягав 99%), відтепер проголошувалося головним завданням. Таким чином, одним із провідних напрямків роботи відбудованої банківської системи стали кредитні операції. У грудні 1921 року в резолюції XI всеросійської конференції РКП(б) підкреслювалося, що розвиток кредитних операцій є необхідним кроком для оздоровлення ринку, без якого неможливе й відновлення промисловості.

Дванадцятий з'їзд РКП(б) наголосив, що система кредитування промисловості є не тільки фінансовим, банківським завданням, але й найважливішою частиною діяльності по організації та керівництву промисловістю [4, с. 407]. Таким чином, кредитні операції перестали бути лише приватною справою фінансових установ, перетворившись на регуляторний механізм найважливішого державного рівня.

Новосформована банківська система повинна була слугувати насамперед інтересам радянської влади. Відповідно, будувалася і кредитна політика. Питання вживання недержавного сектору залишалося його особистою справою. Так, за період 1921/22 р. у Київській губернії банківські кредити отримали – 3 приватні підприємства, у Полтавській – 1. Схожа ситуація склалася й на решті території України: загальна сума відкритих кредитів державним заводам та фабрикам перевищувала кредитування приватних підприємств у понад 500 разів [5, с. 64].

На VII конференції КП(б)У (4–10 квітня 1923 р.) підкреслювалося: “Державна кредитна політика... вся взагалі державна діяльність повинна на перше місце ставити турботу про планомірний розвиток державної промисловості” [6, с. 245]. Як свідчать матеріали засідання правління Всеукраїнської контори Держбанку 27 липня 1923 р., кредитування приватників хоч прямо і не заборонялося, але підкреслювалось, що державні та кооперативні організації повинні мати перед ними пріоритет як у розмірах, так і в умовах надання кредитів [7, с. 23–24]. По Держбанку за кількістю наданих кредитів у першому півріччі 1923 р. приватна клієнтура знаходилася на останньому місці, якій було відкрито 51 кредит на суму 11780 черв. (приблизно 1/100 усіх взагалі відкритих кредитів). Із зазначених 11780 черв. на торговельні підприємства припадало 9000 черв., а на промислові – лише 2780 черв. (або 0,2% усіх кредитів) [8, с. 2]. У Промбанку на 1 травня 1923 р. приватники отримали 2,1% кредитування або 8979 черв. (для порівняння: державні підприємства – понад 293 тис. черв. або в 33 рази більше) [9, с. 4].

Радянська влада вимагала максимальну увагу приділяти державному сектору. “Політика кредитних установ, – наголошувалося на XIII з’їзді РКП(б) у травні 1924 р., – повинна бути спрямована на систематичне посилення позицій державних і кооперативних організацій...” [10, с. 63]. Українське керівництво діяло у повній відповідності до отриманих вказівок, про що переконує аналіз стенограми VIII Всеукраїнської конференції КП(б)У (травень 1924 р.). У своїй доповіді Генеральний секретар ЦК Е.Квірінг звернув увагу “на керівництво нашою банківською політикою для того, щоб банківську політику підпорядкувати загальним інтересам нашої політики, щоб банківський кредит направити, головним чином, в державне та кооперативне русло” [11, с. 23]. Як бачимо, чітко фіксується позиція влади в Україні щодо банківської політики – підтримка державної разом із кооперативною власністю. Більше того, було висловлене занепокоєння фінансуванням банками приватних підприємців, хоч це складало всього 1% від загальної суми кредитів Всеукраїнської контори Держбанку і 16% периферійних відділень банку. Тож не дивно, що одним із першочергових завдань було проголошено “не дати пролізти приватному підприємцю в наші банки” [11, с. 59]. Щоправда, все ж таки не було прийнято запропоновану радикальну пропозицію щодо припинення кредитування приватних осіб, але ухвалили резолюцію про повне припинення кредитування приватного торгівця–оптовика [6, с. 249].

Нові тактичні заходи примусили керівників на місцях переглянути кредитні взаємовідносини з приватниками. Виконавчі органи влади Київської, Катеринославської, Вінницької та інших губерній спрямували зусилля на фінансування державних та кооперативних закладів при зортанні водночас кредитування приватників. Наслідком виконання прийнятих резолюцій стало скорочення фінансування приватної ініціативи. Приміром, наприкінці 1924 р. кредитування приватників Всеукраїнською конторою Промбанку було зведено фактично нанівець, до рекордно мізерної суми в 1 тис. крб., а філіями на місцях – зменшилося впр’ятеро [12, с. 102–103].

У цілому ряді регіонів України банківське керівництво про всяк випадок, щоб уникнути звинувачень у “потуранні” приватникам і “розбазарюванні” грошей, прийняло рішення взагалі припинити будь–яке кредитування приватних підприємців, зовсім не обтяжуючи себе аналізом того, у якій саме галузі ті працюють – торгівля (і наскільки вона оптова) або виробництво. Бахмутська, Вінницька, Київська, Катеринославська, Кам’янець–Подільська, Уманська та деякі інші філії Держбанку повністю відмовилися від активних операцій з приватною клієнтурою. Припинення банківського кредитування не могло не спричинити зортання діяльності приватників, у тому числі й роботи приватної промисловості. В той час, як в умовах фактично знищеного промислового потенціалу (на початок 1920–х рр. випуск промислової продукції складав близько 10% від довоєнного), коли на дефіцит перетворилися навіть товари першої потреби і продукти, саме приватні виробники допомагали зняти гостроту товарного голоду, забезпечували робочі місця, сприяючи вирішенню проблеми безробіття, яка стояла надзвичайно гостро (приміром, наприкінці 1923 р. лише на

офіційному обліку 20 бірж праці знаходилося 166280 людей [13, арк. 45]), а також і робили свій внесок у відбудову крупної державної промисловості, надаючи сировину і виготовляючи для неї напівфабрикати.

На це звернули увагу партійні та господарські органи Києва, Катеринослава, Бахмута та інших міст, які гостро критикували помилковість подібної політики та наголошували на необхідності додаткового фінансування приватної промисловості. На Всеукраїнському з’їзді керівників філіями Держбанку (березень 1925 р.) була проаналізована робота банківської системи України і засуджена відмова від кредитування приватної клієнтури як “нездоровий ухил” [14, с.4]. Питання залучення приватних капіталів у промисловість України визнавалося першочерговим завданням.

У тому ж місяці Українська економічна нарада, розглянувши ситуацію із забезпеченістю коштами найбільш важливих галузей господарства, дійшла до висновку щодо незадовільності проведеної роботи з кредитування: гостру потребу в коштах відчувала промисловість. З метою подолання фінансових проблем було прийнято рішення активізувати співпрацю з приватними банками (які в умовах НЕПУ стали для підприємців практично останньою надією на отримання коштів) – товариствами взаємного кредиту (ТВК), активніше використати їх потенціал на потреби відбудови господарства. З цією метою було доручено Наркомфінансу та Нараді по справах банків “з’ясувати стан кредитування у другому кварталі ТВК по всій Україні й розміри очікуваного кредитування на третій квартал, а також надати свої міркування щодо подальшої політики використання ТВК і посилення їх кредиту” [15, арк. 2–3].

На виконання прийнятих рішень, 6 квітня 1925 р. було зібрано нараду по справах банків при Всеукраїнській конторі Держбанку. Були присутніми представники провідних банків УСРР: Держбанку, Промбанку, Українбанку, Укрсільбанку, Роскомбанку, Харківського міського банку, а також і відповідних наркоматів, в тому числі: від Наркомфінансу – Капітановський, Держплану – Окунев, Народного комісаріату зовнішньої торгівлі – Радунський та ін. Принциповою новацією стала присутність на нараді представника від приватного фінансового ринку – Аронова. Який і виступив із доповіддю з промовистою назвою “Про стан справ ТВК і заходах щодо розвитку їх діяльності”. Нарада прийняла постанову про збільшення кредитування ТВК, “взяти курс на укрупнення ТВК” [15, арк. 4–5].

Як наслідок, кількість ТВК за 1925 р. збільшилася у понад 2 рази (з 30 до 68). Зросла також і сума зведеного балансу з 1580 тис. крб. у 1924 р. до 9450 тис. крб. наприкінці 1925 р. Відповідно і середній баланс на одне товариство зріс з 52,6 тис. крб. до 130,4 тис. крб. Загальне число членів ТВК збільшилося з 6306 на 1 жовтня 1924 р. до 24000 людей на початок 1926 р. Приватні банки швидко розвивалися, міцнішали, нарощували свій потенціал і намагалися зайняти своє гідне місце у кредитній системі республіки [16, с. 63].

Питання функціонування банківських установ та наданого ними кредитування знаходилися на постійному

контролі партійно-господарських органів. IX з'їзд КП(б)У (грудень 1925 р.) одним із головних завдань визначив збільшення кредитування приватних виробників [6, с. 353]. На основі прийнятих рішень Держбанк у першій половині 1926 р. (як і в попередньому році) проводив політику певного розширення кредитування приватників, що було зумовлено бажанням залучити приватний капітал у “проблемні” галузі промисловості. Заборгованість приватних промисловців Держбанку зростає з 671 тис. крб. на 1 жовтня 1924 р. до 1859 тис. крб. на 1 січня 1926. р. Загальні обсяги кредитування приватних підприємців найбільшими банками України (Держбанком, Промбанком, Зовнішторгбанком та Українбанком) збільшилися за цей же час у 3,6 разу. Однак, в 1925 р. вони становили менше ніж 1,5% від загальної суми кредитування, здійсненого банками, а на 1 жовтня 1926 р. питома вага приватників у кредитуванні, незважаючи на зростання абсолютних показників, скоротилася вже до 0,6% [17, с. 85].

Непоследовність та мінливість офіційної державної політики у питаннях надання кредитних коштів щодо різних груп клієнтури, діаметрально протилежні заклики – від радикального “не дати пролізти приватному підприємцю в наші банки” до “приватний капітал зустріне у наших кредитних установах належну підтримку” ставили банківських керівників на місяця у максимально незручне становище. До того ж інструкції, які досить часто надходили з центру, здавалося, мали на меті прагнення ситуацію ще більше заплутати, а не роз'яснити. Характерним прикладом може стати циркулярний лист, який отримало у листопаді 1925 р. Сталінське відділення Промбанку від свого безпосереднього керівництва з Всеукраїнської контори Промбанку. У листі вимагалось скерувати діяльність банківської філії у бік кредитування “головним чином, здорової приватної промисловості” [18, арк. 327]. Що ж до того, якими саме методами визначати ступінь “здоров'я” того або іншого приватника будь-які конкретні вказівки були відсутні. Тож, абсолютно не дивно, що поламав пару місяців собі голову над цією загадкою, керівництво філії на початку лютого наступного року відповіло, що кредитування приватників воно взагалі вважає “небажаним” і таким, яке вступає у “протириччя із завданнями нашого банку” [18, арк. 200]. Як наслідок, характерною особливістю стала нерівність умов отримання кредитування для різних груп клієнтури.

З другої половини 1920-х рр. разом із згортанням НЕПу в економіці країни відбулися докорінні зміни. Важко переоцінити значення виступу-звинувачення Й.Сталіна на XIV з'їзді РКП(б): “...він (Сокольников – Авт.) не розуміє діалектики розвитку в обстановці диктатури пролетаріату, в обстановці перехідного періоду, де методи і зброя буржуазії використовуються соціалістичними елементами для подолання і ліквідації елементів капіталістичних. Справа зовсім не в тому, що торгівля і грошова система є методами “капіталістичної економіки”. Справа в тому, що соціалістичні елементи нашого господарства, борючись з елементами капіталістичними, оволодівають цими методами і зброєю буржуазії для подолання капіталістичних елементів, що вони з успіхом використовують їх проти капіталізму... Справа в тому, виходить, що завдяки діалектиці нашого розвитку, функції і призначення цих

інструментів буржуазії міняються принципіально, докорінно, міняються на користь соціалізму, на шкоду капіталізму” [19, с. 365].

Цінність процитованих рядків у тому, що на найвищому державному рівні було визнано і наголошено, що у новому радянському суспільстві деякі поняття змінюються принципово, докорінно, втративши будь-який зв'язок із своїм первинним змістом, фактично перетворюючись на свою повну протилежність. Так, слід підкреслити, що багато економічних понять так і не наповнилися відповідним змістом. Досить часто проголошена відбудова банківської системи, перетворювалася на її імітацію. З самого початку 1920-х рр. банківська система УСРР відбудовувалася таким чином, що були знищені або спотворені основні принципи її роботи. Банківські установи у підрадянському суспільстві перетворилися в установи “особливої породи”, що змушено визнавали майже всі фахівці-економісти, незалежно від того до якої школи (дореволюційної чи радянської) вони належали.

Такою спотвореною імітацією стала і робота в країні приватних кредитних інституцій – ТВК. Вони так і не стали у повному сенсі приватними, незалежними установами, що керувалися у своїй роботі виключно ринковими законами із дотриманням принципів конкурентоспроможності, незалежності, вільного функціонування на ринку, дотримання комерційної таємниці вкладів тощо. Рівень залежності кредитних інституцій від суто політичних, кон'юнктурних рішень на пряму залежав від того, як змінювався градус політичної, класової напруги у суспільстві. Так, на засіданні кредитово-планової комісії при Всеукраїнській конторі Держбанку у грудні 1926 р. з метою посилення контролю за діяльністю приватних товариств наголошувалося: “кредитування ТВК зосередити виключно у Держбанку” [20, арк. 51]. Аналогічні рішення були прийняті й на засіданні Економічної Народи УСРР у лютому 1927 р.: “маючи на увазі значення кредиту, як найважливішого фактору в справі регулювання приватного капіталу” максимально підпорядкувати та “ув'язати” діяльність ТВК із Всеукраїнською конторою Держбанку [21, арк. 73зв]. Такі дії дозволяли не лише підпорядкувати собі діяльність товариств, зробити їх максимально залежними від державного фінансування (яке могло бути надзвичайно непоследовним, мінливим, а могло водночас й зовсім припинитися, що незабаром й відчули на собі ТВК), але й зробити контроль за приватними грошовими потоками всеохоплюючим.

Втручання у діяльність приватних банків набуло регулярного характеру: віддавалися накази і розпорядження, йшла боротьба (яка закінчилася перемогою державних органів) за повне підпорядкування всієї кредитної політики. Характерним прикладом може стати телеграма НКФ, розіслана по всіх окружних фінвідділах від 4 квітня 1926 року: “Всім ТВК припинити кредитування, а також не видавати й гарантійних листів приватним особам та установам, які ведуть торгівлю вовною” [22, арк. 23]. Наприкінці того ж року НКФ України черговим циркулярним листом повністю заборонив кредитування приватних власників млинів, а 8 січня 1927 р. НКФ попередив ТВК про обмеження кредитування також і приватної шкіряної

промисловості. Повністю було заборонено кредитування кустарів та дрібних промисловців–шкурників [23] тощо.

Проголошена політика індустріалізації розпочала новий етап в історії країни. Непівська імітація “вільної” економіки стала не тільки непотрібною, а й шкідливою. Свобода дій, свобода маневрів, економічна свобода, яка могла б бути забезпечена за допомогою кредитних коштів, у тоталітарній країні, в умовах класової боротьби, яка загострювалася (на чому знов–таки особисто наголосив Й.Сталін), була неможливим явищем.

На нараді, присвяченій питанням розвитку банківської системи (червень 1927 р.), наркомторг України М.Чернов наголосив: “У світлі перспектив звуження приватно–капіталістичного обігу за рахунок розширення усупільненого, політика стимулювання розвитку ТВК з державних ресурсів є недоцільною й не відповідає як соціальній політиці держави, так і об’єктивним економічним тенденціям” [24, арк. 8]. Проведені наради на місцях підтримали вказану керівну лінію. На 1 жовтня 1927 р. державне кредитування ТВК скоротилося майже на 20% (порівняно з попереднім роком), а в наступному році – взагалі майже на $\frac{3}{4}$. Зрозуміло, що такі дії значно підірвали фінансову спроможність ТВК. Втім, приватні банки мали велику адаптабельність, швидко пристосовувалися до мінливої кон’юнктури ринку, тому такий голодний фінансовий пайок хоча і значно обмежив їх діяльність і навіть призвів до ліквідації певної кількості, переважно, провінційних фінансово заслабких товариств, але не ліквідував всієї системи.

Тому, в умовах наступу на приватника влада вдалася до більш радикальних кроків. Арешти керівників, показові судові процеси, і, як наслідок, ліквідація товариств, стали буденним явищем. Так, восени 1929 р. було заарештоване все правління Кам’янець–Подільського ТВК, у грудні того ж року на лаві підсудних опинилася вся адміністрація Харківського ТВК “Жилбудкредит” тощо [17, с. 210]. XVI з’їзд дав директиву “провести рішучу ліквідацію установ і форм управління як некритично запозичених у капіталізму, які, хоч і мали значення в перші роки радянської влади, але втратили значення в умовах переважання соціалістичних елементів в економіці країни” [25, с. 405]. Так доля ТВК була вирішена. Відтепер фактично щотижня товариства припиняли свою діяльність. У жовтні 1930 р. ліквідувалися одразу 10 ТВК (Запорізьке, Харківське, Семенівське, Жмеринське, Полтавське та ін.), у листопаді–грудні – ще 7 (Сталінське, Одеське, Глухівське та ін.) тощо [17, с. 213]. Недержавні банки – ТВК були ліквідовані, економічна доцільність була принесена у жертву політичній кон’юктурі.

Ці загрозливі процеси не могли не викликати занепокоєння фахівців і не спричинити гострої полеміки. Так, керівник Валютного управління Наркомфіну Л. Юровський вже наприкінці 1924 р., проаналізувавши всі наявні тенденції у банківському секторі, наголошував на, у принципі, очевидних речах, що банки за своєю природою є комерційними установами і заганяти їх у вузькі рамки державного регулювання означало б “абсолютно спотворити їх роботу”. Інший знаний фахівець Л. Яснопольський змушено визнав, що радянські банки перетворилися на “установи

особливої природи (не банки! – Авт.), не схожі на звичайний тип комерційного банку” [26, с. 15–16].

Численні представники офіційної марксистської науки поспішили підвести під ті зміни, які відбулися у банківській системі країни, наукову базу. Відбулося перетворення науки на псевдонаукову пропаганду. Наукові праці зарясніли агресивними звинуваченнями опонентів. Дослідники сміливо брали на себе функції суддів. Характерним прикладом може стати праця З. Атласа “Гроші та кредит (за капіталізму і в СРСР)” [27]. В ній автор зовсім не обтяжував себе добиранням слів і аргументів. Так, З. Атлас рішуче (й так само бездоказово) звинувачував Л. Юровського, Г. Сокольникова, М. Бухаріна та ін. не лише у помилковості їх точки зору, і навіть не лише у свідомих “фальсифікаціях” їх економічних досліджень, а вже й у відвертому “шкідництві”.

Слід наголосити, що характерною ознакою періоду стало те, що до цілком економічних дискусій активно долучалися каральні органи й партійні організації. Вже на початку 1926 р. був знятий з посади нарком фінансів Г. Сокольников. Разом із ним був репресований ряд провідних співробітників Наркомфіну, в тому числі: заступник начальника валютного управління Л. Шанін, керівник особливої частини валютного управління Л. Волін (розстріляний вже у травні 1926 р.) та інші. Наприкінці 1928 р. професор Л. Юровський був знятий з посади начальника валютного управління, а вже у липні 1930 р. заарештований по вигаданій справі. Серед багатьох інших були також репресовані й такі видатні науковці як О. Чайнов і М. Кондратьєв. У 1936 р. заарештований по сфабрикованій справі й перший нарком фінансів СРСР Г. Сокольников.

Чекісти “розкрили” і розгромили цілу низку “контрреволюційних”, “шпигунських” організацій. Страшний удар був нанесений по інтелігенції, знищені вчені фахівці світового рівня, ліквідовані наукові школи. Критикувати офіційну економічну політику партії відтепер стало нікому. Представники офіційної науки змагалися між собою у вигаданні максимально наукової аргументації корисності й необхідності принципової трансформації банківської системи. Так, В. Коробков прямо наголошував “кардинально повинна бути відмінність у змісті, характері і методах діяльності капіталістичного центрального банку з одного боку і радянського Держбанку...” [28, с. 81–89]. Проте стосувалися ці кардинальні відмінності далеко не тільки роботи Держбанку, а й абсолютно всіх принципів роботи всієї банківської системи. Підпорядкування кредитної системи країни загальному плану було проголошено першочерговим завданням.

30 січня 1930 р. ЦВК і РНК СРСР прийняли постанову “Про кредитну реформу”. Головний зміст якої полягав у ліквідації комерційного кредиту і заміні його прямим банківським кредитуванням, а також зосередження всього короткострокового кредитування виключно у Держбанку. Відповідно, банківська сфера пережила ще одне докорінне переродження. Передача Держбанку короткострокового кредитування одразу перекреслила діяльність цілої низки спеціальних банків. Так, Українбанк мав понад 70% всього навантаження саме за рахунок короткострокового кредитування (на кінець 1929 р. сума вказаного кредитування у банку

досягала майже 60 млн. крб.). Згідно ж постанови від 30 січня існування мережі філій, які б займалися виключно довгостроковими кредитами було визнано недоцільним – всі філії ліквідовано [29, с. 168].

“У зв’язку із непотрібністю” була ліквідована також і значна кількість філій комунальних банків. А наприкінці 1930 р. зміни торкнулися і системи сільськогосподарського кредиту. Як наголосив XVI з’їзд ВКП(б) кооперативні організації на селі “ні в якій мірі не пристосувалися до справи організаційного і виробничого керівництва колгоспами”, що вимагало “докорінного перегляду” всієї структури колгоспно-кооперативної системи [25, с. 438]. В умовах тотальної колективізації кредитна кооперація була серйозною перешкодою. Тож згідно рішень XVI з’їзду вона була ліквідована, а кредитові товариства були перетворені у звичайні відділення Держбанку. Саме він сконцентрував у собі абсолютно всі кредитні операції.

Було прийнято низку постанов, щодо пристосування фінансово-кредитної системи до нових умов функціонування у тоталітарній країні. 14 січня 1931 р. вийшла постанова РНК СРСР “Щодо заходів покращення практики кредитної реформи”, а 20 березня 1931 р. – нова постанова РНК “Про зміну у системі кредитування, укріплення кредитової роботи і забезпечення господарського розрахунку у всіх господарських органах” тощо [29, с. 255–258, 293–297].

З метою розмежування функцій 5 травня 1932 р. вийшла постанова ЦВК і РНК СРСР “Про організацію спеціальних банків довгострокових вкладень” [29, с. 385–388]. Були створені: Банк фінансування капітального будівництва промисловості і електрогосподарства (який був перетворений з Банку довгострокового кредитування промисловості і електрогосподарства); Банк фінансування соціалістичного землеробства; Банк фінансування капітального будівництва кооперації (його було створено на базі Всеросійського кооперативного банку) і Банк фінансування комунального і житлового будівництва. У 1936 р. був також створений Банк фінансування капітального будівництва, торгівлі і кооперації (Торгбанк). Втім, всі новостворені банки безпосередньо підпорядковувалися Ниркомфіну СРСР і за своїми правами і функціями були, скоріше, його відділами, допоміжними філіями Держбанку, а не самостійними фінансовими установами. Основні умови їх функціонування вже були виписані попередньою практикою проведення кредитної реформи, остаточно ж крапку на спробах спеціальних банків проявити хоча б мінімальну самостійність у своїй роботі поставила спеціальна постанова РНК СРСР 27 квітня 1933 р. “Про порядок контролю, який здійснюється банками довгострокових вкладень при фінансуванні капітального будівництва” [30, с. 292]. Так, спеціальні банки у повній відповідності із проголошеною принциповою трансформацією у банки “радянські”, установи “особливої природи” були банками переважно бюджетного фінансування на безповоротній основі.

Також, слід наголосити, що докорінна трансформація банківської системи республіки вимагала й проведення відповідної кадрової “роботи”. Першочерговим завданням проголошувалася саме політична відповідність посаді радянського фінансиста. Численні регулярні “чистки” мали на меті пристосування,

адаптацію, докорінну трансформацію радянського банківського апарату до нових умов роботи “посталінськи”. Не лише рядові працівники-виконавці, й не лише керівні фінансові органи республіки, і навіть не тільки кредитні інституції, а абсолютно вся фінансово-банківська система країни повинна була перетворитися виключно на слухняного виконавця політичних рішень і наказів. Приміром, проведена перевірка керівного складу фінансово-банківської системи в УСРР влітку 1931 р. показала, що не відповідали своїй посаді й підлягали негайному звільненню 89 працівників райфінвідділів, 104 керівника ощадних кас, та 36 керівників відділень Державного банку. Дуже характерним є те, що мотиви зняття не мали нічого спільного із безпосереднім виконанням вказаними працівниками своїх службових обов’язків: “опортунізм в роботі, незабезпечення переведення лінії партії в роботі” [31, арк. 22]. В цей же час, всього 6 людей (а це лише 1,5% від загальної кількості) – завідуючих відділеннями Держбанку в УСРР мали спеціальну банківську освіту. Вищу освіту мали всього 13 керівників (3,3%), а основна маса – 328 людей (83,2%) обмежилися лише початковою. Втім, цей факт не дуже хвилював партійне керівництво. Всі, хто не отримав звинувачення в “опортунізмі” і викривленні партійної лінії залишилися при своїх посадах. Беззаперечним позитивом була визнана наявність у складі 392 керівників банківських відділень 391 члена Комунистичної партії і одного кандидата [31, арк. 69]. Відповідно, у підборі новопризначених банківських кадрів домінувала політично-класова складова: походження, політичні погляди й партійність – три “кити” на яких будувалися кар’єри. Всі ж “класові вороги” нещадно репресувалися.

Таким чином, відбудова кредитно-банківської системи в умовах НЕПу фактично перетворилася на її імітацію. Принцип економічної доцільності був беззастережно принесений у жертву суто класовим, політичним, адміністративним міркуванням і рішенням. Слід наголосити, що проведене у 1930–х рр. реформування банківської системи мало на меті далеко не тільки покращення техніки кредитування. Фактично у країні відбулася докорінна перебудова самої структури всього господарства. Так, в умовах сталінізації суспільства була ліквідована багатоукладність у банківській сфері країни. Причому, ліквідована не в умовах перемоги у конкурентній боротьбі та, як наслідок, відмирання віджилих форм, а виключно за допомогою командно-адміністративних, репресивних заходів.

Новосформована сталінська одержавлена банківська система стала важливою, повністю підконтрольною, залежною від суто кон’юнктурних політичних рішень складовою тоталітарної системи. Відповідно, тоталітаризм і ринкові відносини, безумовно, були несумісними явищами. Проведені масштабні репресії-чистки несли в собі не лише атмосферу залякування і терору, а й під корінь знищили будь-яку критику, будь-які прояви самостійного, незалежного економічного мислення.

В подальших дослідженнях варто проаналізувати функціонування банківської системи УСРР в умовах наступних післявоєнних п’ятирічок.

Список використаних джерел

1. Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток при-

- ватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки НЕПу / Ю. П. Волосник. – Харків : НМЦ “СД”, 2002. – 383 с.; Кульчицький С. В. УСРР в добу нової економічної політики (1921–1928 рр.): Спроба побудови концептуальних засад реальної історії / С. В. Кульчицький. – К. : Вид-во НАН України, 1995. – 203 с.; Його ж Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928 рр.) / С. В. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.; Його ж Україна між двома війнами (1921–1939 рр.) / С. В. Кульчицький. – К. : Альтернативи, 1999. – 336 с.; Литвин В. М. Україна: міжвоєнна доба (1921–1938 рр.) / В. М. Литвин. – К. : Альтернативи, 2003. – 512 с.; Марочко В. І. Українська селянська кооперація. Історико-теоретичний аспект (1861–1928 рр.) / В. І. Марочко. – К. : М.Р. Kots Publishing, 1995. – 216 с.; Морозов А. Г. Кредитна сільськогосподарська кооперація УСРР в роки непу: Автореф. дис. ... докт. іст. наук. – К., 1994. – 35 с.; Пиріг О. А. Неп: більшовицька політика імпровізації / О. А. Пиріг. – К. : Київський нац. торг.-економ. ун-т, 2001. – 274 с.; Реєнт О. П. Україна між світовими війнами (1914–1939 рр.): Події. Люди. Документи. Нариси історії / О. П. Реєнт, І. А. Коляда. – К. : Школа, 2004. – 542 с. та ін.
- Кульчицький С. В. Комунізм в Україні: перше десятиріччя (1919–1928 рр.) / С. В. Кульчицький. – К. : Основи, 1996. – 396 с.
  - Решення партії і правительства по хозяйственным вопросам. (Сборник документов за 50 лет). В 5 т. [сост. К. У. Черненко, М. С. Смиртюков]. – М. : Политиздат, 1967. – Т. 1 (1917–1928 годы). – 783 с.
  - КПРС в резолюциях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898–1970). Переклад з 8-го російського видання. – К. : Політвидав України, 1979. – Т. 2 (1917–1924). – 1978. – 514 с.
  - Кунах Ю. І. Із історії орендної промисловості України в перші роки непу / Ю. І. Кунах // Питання історії народів СРСР. – 1971. – Вип. 12. – С. 60–68.
  - Комуністична партія України в резолюциях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК: в 2 т. – К. : Політвидав України, 1976. – Т. 1 (1918–1941). – 1007 с.
  - Лобач К. В. Непмани на споживчому ринку України (20-ті рр.) / К. В. Лобач. – К., 1994. – 42 с.
  - О кредитовании Госбанком отдельных отраслей народного хозяйства Украины // Украинский экономист. – 1923. – Від 30 червня. – С. 2.
  - Банково-кредитная сессия Укргосплана. (Резолюция по вопросу о кредитном деле на Украине) // Украинский экономист. – 1923. – Від 4 вересня. – С. 4.
  - КПРС в резолюциях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898–1970). – К. : Політвидав України, 1980. – Т. 3 (1924–1927). – 530 с.
  - Бюлетень VIII Всеукраїнської конференції КП(б)У. Стенограма. – Харьков : Пролетарий, 1924. – 231 с.
  - Фесенко С. Украинские банки и их ближайшие перспективы // Хозяйство Украины. – 1925. – № 7–8. – С. 95–109.
  - Державний архів Донецької області (далі – ДАДО). – Ф. Р-1146. Донецький губернський комітет Рад робочих, селянських і червоноармійських депутатів. – Оп. 2. – Спр. 315. – 566 арк.
  - Всеукраїнський з'їзд керуючих філіями Держбанку. Оцінка роботи Держбанку на Україні // Вісті ВУЦВК. – 1925. – Від 1 березня. – С. 4.
  - Центральний державний архів вищих органів влади України (далі – ЦДАВО України). – Ф. 337. Державна планова комісія при РНК УРСР (Укрдержплан). – Оп. 1. – Спр. 3432. – 43 арк.
  - Магазаник А. Украинские общества взаимного кредита / А. Магазаник, Г. Розенталь // Хозяйство Украины. – 1926. – № 7. – С. 63–72.
  - Волосник Ю. П. Нова буржуазія України та розвиток приватнопідприємницької діяльності на фінансовому ринку в роки НЕПу / Ю. П. Волосник. – Харків : НМЦ “СД”, 2002. – 383 с.
  - ЦДАВО України. – Ф. 50. Всеукраїнська контора Торгово-промислового банку СРСР (Промбанк). 1922–1933 рр. – Оп. 1. – Спр. 4476. – 471 арк.
  - Сталін Й. В. Про держкапіталізм. XVI з'їзд ВКП(б) / Й. В. Сталін // Твори. – К. : Держполітвидав країни, 1952. – Т. 7. – С. 361–367.
  - Державний архів Луганської області. – Ф. Р-608. Луганський окружний фінансовий відділ окрвиконкому. – Оп. 1. – Спр. 1052. – 184 арк.
  - Державний архів Миколаївської області. – Ф. Р-161. Миколаївський окружний виконавчий комітет рад робітничих, селянських і червоноармійських депутатів. – Оп. 2. – Спр. 29. – 233 арк.
  - ДАДО. – Ф. Р-302. Сталінський окружний фінансовий

- відділ, м. Сталіно. – Оп. 1. – Спр. 35. – 43 арк.
- Офіційний бюлетень НКФ УСРР. – 1926. – № 10. – С. 9; Там само. – 1927. – № 27. – С. 48.
  - ЦДАВО України. – Ф. 337. Державна планова комісія при РНК УРСР (Укрдержплан). 1922–1933 рр. – Оп. 1. – Спр. 5752. – 50 арк.
  - КПРС в резолюциях і рішеннях з'їздів, конференцій і пленумів ЦК (1898–1970). – К. : Політвидав України, 1980. – Т. 4 (1927–1931). – 472 с.
  - Яснопольский Л. Н. Кредитные учреждения на Украине / Л. Н. Яснопольский // Хозяйство Украины. – 1925. – № 1–2. – С. 10–19.
  - Атлас З. В. Гроші та кредит (за капіталізму і в СРСР) / З. В. Атлас. – Харків : Партвидав Пролетар, 1932. – 624 с.
  - Коробков В. Фетиши нашей банковской идеологии / В. Коробков // Экономическое обозрение. – 1929. – № 10. – С. 81–89.
  - Решения партии и правительства по хозяйственным вопросам [сост. К. У. Черненко, М. С. Смиртюков]. – М. : Политиздат, 1967. – Т. 2 (1929–1940 годы) – 798 с.
  - Денежное обращение и кредитная система Союза ССР за 20 лет. Сборник важнейших законодательных материалов за 1917–1937 гг. – М. : Госфиниздат, 1939. – 356 с.
  - Центральний державний архів громадських об'єднань України. – Ф. 1. Центральний комітет КПУ. – Оп. 20. – Спр. 4581. – 100 арк.

References

- Volosnyk Ju.P. Nova burzhuazija Ukrainy ta rozvytok pryvatnopidpryjemnyckoi dijality na finansovomu rynku v roky NEPu / Ju. P. Volosnyk. – Harkiv : NMC “SD”, 2002. – 383 s.; Kul'chyc'kyj S. V. USRR v dobu novoi' ekonomichnoi' polityky (1921–1928 rr.): Sproba pobudovy konceptual'nyh zasad real'noi' istorii' / S. V. Kul'chyc'kyj. – K. : Vyd-vo NAN Ukrainy, 1995. – 203 s.; Jogo zh Komunizm v Ukraini: pershe desjatyrichchja (1919–1928 rr.) / S. V. Kul'chyc'kyj. – K. : Osnovy, 1996. – 396 s.; Jogo zh Ukraini na mizh dvoma vijnamy (1921–1939 rr.) / S. V. Kul'chyc'kyj. – K. : Al'ternatyvy, 1999. – 336 s.; Lytvyn V. M. Ukraini na mizhvojenna doba (1921–1938 rr.) / V. M. Lytvyn. – K. : Al'ternatyvy, 2003. – 512 s.; Marochko V. I. Ukrain'ska seljans'ka kooperacija. Istoryko-teoretychnyj aspekt (1861–1928 rr.) / V. I. Marochko. – K. : M.R. Kots Publishing, 1995. – 216 s.; Morozov A. G. Kredytna sil'skogospodars'ka kooperacija USRR v roky nepu : Avtoref. dys. ... dokt. ist. nauk. – K., 1994. – 35 s.; Pyrig O. A. Nep: bil'shovyc'ka polityka improvizacij' / O. A. Pyrig. – K. : Kyi'vs'kyj nac. torg.-ekonom. un-t, 2001. – 274 s.; Rejent O. P. Ukraini na mizh svitovymy vijnamy (1914–1939 rr.): Podii'. Ljudy. Dokumenty. Narisy istorii' / O. P. Rejent, I. A. Koljada. – K. : Shkola, 2004. – 542 s. ta in.
- Kul'chyc'kyj S. V. Komunizm v Ukraini: pershe desjatyrichchja (1919–1928 rr.) / S. V. Kul'chyc'kyj. – K. : Osnovy, 1996. – 396 s.
- Reshenija partii i pravitel'stva po hozjajstvennym voprosam. (Sbornik dokumentov za 50 let). V 5 t. [sost. K. U. Chernenko, M. S. Smirtyukov]. – M. : Politizdat, 1967. – T. 1 (1917–1928 gody). – 783 s.
- KPRS v rezoljucijah i rishennjah z'i'zd'iv, konferencij i plenumiv CK (1898–1970). Pereklad z 8-go rosijs'kogo vydanja. – K. : Polityvdav Ukrainy, 1979. – T. 2 (1917–1924). – 1978. – 514 s.
- Kunah Ju. I. Iz istorii' orendnoi' promyslovosti Ukrainy v pershi roky nepu / Ju. I. Kunah // Pytannja istorii' narodiv SRSR. – 1971. – Vyp. 12. – S. 60–68.
- Komunistychna partija Ukrainy v rezoljucijah i rishennjah z'i'zd'iv, konferencij i plenumiv CK : v 2 t. – K. : Polityvdav Ukrainy, 1976. – T. 1 (1918–1941). – 1007 s.
- Lobach K. V. Nepmny na spozhyvchomu rynku Ukrainy (20-ti rr.) / K. V. Lobach. – K., 1994. – 42 s.
- O kreditovanii Gosbankom otdel'nyh otraslej narodnogo hozjajstva Ukrainy // Ukrainskij jekonomist. – 1923. – Vid 30 chervnja. – S. 2.
- Bankovo-kreditnaja sessija Ukrkosplana. (Rezoljucija po voprosu o kreditnom dele na Ukraine) // Ukrainskij jekonomist. – 1923. – Vid 4 veresnja. – S. 4.
- KPRS v rezoljucijah i rishennjah z'i'zd'iv, konferencij i plenumiv CK (1898–1970). – K. : Polityvdav Ukrainy, 1980. – T. 3 (1924–1927). – 530 s.
- Bjuletent' VIII vseukrainskoj konferencii KP(b)U. Stenogramma. – Har'kov : Proletarij, 1924. – 231 s.
- Fesenko S. Ukrainskie banki i ih blizhajshie perspektivy

// Hozhajstvo Ukrainy. – 1925. – № 7–8. – S. 95–109.

13. Derzhavnyj arhiv Donec'koi' oblasti (dali – DADO). – F. R–1146. Donec'kyj gubern's'kyj komitet Rad robochych, seljans'kyh i chervonoarmijs'kyh deputativ. – Op. 2. – Spr. 315. – 566 ark.

14. Vseukrai'ns'kyj z'i'zd kerujuchyh filijamy Derzhbanku. Ocinka roboty Derzhbanku na Ukrai'ni // Visti VUCVK. – 1925. – Vid 1 bereznja. – S. 4.

15. Central'nyj derzhavnyj arhiv vyshhyh organiv vlady Ukrai'ny (dali – CDAVO Ukrai'ny). – F. 337. Derzhavna planova komisija pry RNK URSR (Ukrderzhplan). – Op. 1. – Spr. 3432. – 43 ark.

16. Magazanik A. Ukrainskie obshhestva vzaimnogo kredita / A. Magazanik, G. Rozental' // Hozhajstvo Ukrainy. – 1926. – № 7. – S. 63–72.

17. Volosnyk Ju. P. Nova burzhuazija Ukrai'ny ta rozvytok pryvatnopidpryjemnyč'koi' dijal'nosti na finansovomu rynku v roky NEPu / Ju. P. Volosnyk. – Harkiv : NMC “SD”, 2002. – 383 s.

18. CDAVO Ukrai'ny. – F. 50. Vseukrai'ns'ka kontora Torgovopromyslovogo banku SRSR (Prombank). 1922–1933 rr. – Op. 1. – Spr. 4476. – 471 ark.

19. Stalin J. V. Pro derzhkapitalizm. HVI z'i'zd VKP(b) / J.V. Stalin // Tvory. – K. : Derzhpolityvdav kraï'ny, 1952. – T. 7. – S. 361–367.

20. Derzhavnyj arhiv Lugans'koi' oblasti. – F. R–608. Lugans'kyj okružnyj finansovyj viddil okrvykonkomu. – Op. 1. – Spr. 1052. – 184 ark.

21. Derzhavnyj arhiv Mykolai'vs'koi' oblasti. – F. R–161. Mykolai'vs'kyj okružnyj vykonavchij komitet rad robotnychych, seljans'kyh i chervonoarmijs'kyh deputativ. – Op. 2. – Spr. 29. – 233 ark.

22. DADO. – F. R–302. Stalins'kyj okružnyj finansovyj viddil, m. Stalino. – Op. 1. – Spr. 35. – 43 ark.

23. Oficijnyj bjuletën NKf URSR. – 1926. – № 10. – S. 9; Tam samo. – 1927. – № 27. – S. 48.

24. CDAVO Ukrai'ny. – F. 337. Derzhavna planova komisija pry RNK URSR (Ukrderzhplan). 1922–1933 rr. – Op. 1. – Spr. 5752. – 50 ark.

25. KPRS v rezoljucijah i rishennjah z'i'zd, konferencij i plenumiv CK (1898–1970). – K. : Polityvdav Ukrai'ny, 1980. – T. 4 (1927–1931). – 472 s.

26. Jasnopol'skij L. N. Kreditnye uchrezhdenija na Ukraine / L. N. Jasnopol'skij // Hozhajstvo Ukrainy. – 1925. – № 1–2. – S. 10–19.

27. Atlas Z.V. Groshi ta kredyt (za kapitalizmu i v SRSR) / Z. V. Atlas. – Harkiv: Partvydav Proletar, 1932. – 624 s.

28. Korobkov V. Fetishi nashej bankovskoj ideologii / V. Korobkov // Jekonomicheskoe obozrenie. – 1929. – № 10. – S. 81–89.

29. Reshenija partii i pravitel'stva po hozhajstvennym voprosam [sost. K. U. Chernenko, M. S. Smirtjukov]. – M. : Politizdat, 1967. – T. 2 (1929–1940 gody) – 798 s.

30. Denezhnoe obrashhenie i kreditnaja sistema Sojuza SSR za 20 let. Sbornik vazhnejshih zakonodatel'nyh materialov za 1917–1937 gg. – M. : Gosfinizdat, 1939. – 356 s.

31. Central'nyj derzhavnyj arhiv gromads'kyh ob'jednan' Ukrai'ny. – F. 1. Central'nyj komitet KPU. – Op. 20. – Spr. 4581. – 100 ark.

Nikitenko K. V., Doctor of Historical Sciences, Head of the Department of Management Arts, Lviv National Academy of Arts (Ukraine, Lviv), nickn@i.ua

Banking and credit policies of the soviet government in interwar Ukrainian SSR – class approach as the basis

The article provides an analysis of the banking and credit policies of the Soviet government. The transformation process of the banking system within the framework of social Sovietization is traced alongside an examination of the measures targeted at turning financial institutions into a thoroughly controlled component of the totalitarian regime, fully dependent upon opportunistic political decisions.

Keywords: banking system, credit, financial-crediting politics, totalitarian regime.

Никитенко К. В., доктор исторических наук, заведующий кафедрой менеджмента искусства, Львовская национальная академия искусств (Украина, Львов), nickn@i.ua

Кредитно-банковская политика советской власти в УССР межвоенного периода: в основе классовый подход

Проанализирована кредитно-банковская политика советской власти. Дана характеристика процессу трансформации банковской системы в условиях советского общества, рассмотрены мероприятия, направленные на превращение финансовых учреждений в целиком и полностью подконтрольную, зависящую от исключительно конъюнктурных политических решений составляющую тоталитарной системы.

ключевые слова: банковская система, кредит, финансово-кредитная политика, тоталитаризм.

* * *

УДК 94(477)

Пуйда Р. Б.

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії та політології, заступник керівника Центру організації навчальних іноземних студентів, Івано-Франківський національний технічний університету нафти і газу (Україна, Івано-Франківськ), Puyda@ukr.net

СТРАТЕГІЯ ТА ТАКТИКА УКРАЇНСЬКОГО НАЦІОНАЛЬНО-ДЕМОКРАТИЧНОГО ОБ'ЄДНАННЯ 1928–1938 РР.

Проаналізовано еволюцію політичної програми Українського національно-демократичного об'єднання, визначено стратегію та тактику партії, охарактеризовано перебіг виборчих кампаній 1928–1938 рр. до польського сейму та сенату в Західній Україні.

Ключові слова: Українського національно-демократичного об'єднання, вибори, Українська парламентська репрезентація, сейм, сенат.

У міжвоєнне двадцятиліття Польська держава пережила п'ять виборчих кампаній до Польського сейму і сенату. Учасником чотирьох із них була найвпливовіша українська політична партія Західної України національно-державницького табору – Українське національно-демократичне об'єднання (УНДО). В умовах української бездержавності партія намагалася виступити тією консолідуючою силою, яка об'єднає якомога ширші прошарки українського суспільства навколо наболілих тогочасних проблем – шкільництва, мови, кооперації тощо. Зважаючи на цей фактор, парламентська трибуна вищого законодавчого органу польської держави використовувалася українськими посланцями та сенаторами для боротьби із дискримінацією щодо українців політикою польського уряду у всіх сферах суспільного життя.

У статтях О. Зайцева [5; 6], Л. Зашкільняка [7], М. Кугутяка [8], І. Соляра [11; 12], М. Швагуляка [15] та ін. українських дослідників фрагментарно проаналізовано особливості виборчих кампаній до парламенту Польщі. Серед наукових праць польських дослідників, які присвячувалися окресленій тематиці, виділимо розвідки Р. Томчика [25] та В. Кулеші [23]. Джерельну основу статті становлять архівні документи Центрального державного історичного архіву у м. Львові (ЦДАУЛ), матеріали періодичної преси, спогади чільних діячів УНДО. Мета даної розвідки – проаналізувати стратегію та тактику УНДО під час виборчих кампаній 1928–1938 рр.

Перші вибори до польського парламенту у яких взяло участь УНДО відбулися у 1928 р. Партія підходила до виборів вищого польського законодавчого органу, як до всенародного плебісциту, який мав засвідчити український національний характер західноукраїнських земель. Передвиборна концепція УНДО передбачала максимальну консолідацію українських національно-державницьких сил шляхом створення виборчого блоку непольських народів.

12 листопада 1927 р. на засіданні ЦК УНДО прийнята ухвала, яка передбачала створення виборчого блоку УНДО з білорусами, литовцями, німцями і євреями-сіоністами. Передбачалося, що в Галичині УНДО вис-